Eduskunnan talousvaliokunta
TaV@eduskunta.fi

Lausuntopyyntönne 18.10.2023: Talousvaliokunta / HE 41/2023 vp ja VNS 1/2023 vp

Lausunto Hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024 (HE 41/2023) ja Valtioneuvoston selonteosta julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2024 - 2027 (VNS 1/2023)

Talousarvioesitys unohtaa Itä-Suomen

Valtion talousarvioesitys vuodelle 2024 ja julkisen talouden suunnitelma vuosille 2024—2027 uhkaavat merkittävästi kärjistää alueiden välisiä eroja. Erityisesti itäisin Suomi jää esityksessä vaille huomiota. Tämä on käsittämätöntä, sillä Venäjän hyökkäyssodan seuraukset ja uusi geopoliittinen tilanne näkyvät vahvimmin rajamaakunnissa. Itä-Suomen tulevaisuuden kehitys on pitkälti kiinni siitä, miten Suomessa onnistutaan parantamaan itäisen Suomen saavutettavuutta ja yhteyksiä sekä toiseksi: miten tasa-arvoisessa asemassa Itä-Suomi on valtakunnan energiaratkaisuissa. Näyttää siltä, että kumpaankaan elinvoiman kannalta avainkysymykseen valtion talous ei ole tuomassa ratkaisua. Itä-Suomi tarvitsee tasavertaiset mahdollisuudet muun Suomen kanssa, tämä on myös koko Suomen talouden etu.

Talousarvioesitys ei ole katsonut myöskään eri hallinnonalojen kokonaisvaikutuksia eri puolille Suomea. Nyt näyttää siltä, että eri hallinnonalojen säästöt kohdistuvat kohtuuttomasti itäisimpään Suomeen ja vastaavasti panokset ohjataan muualle. Tämä kärjistää alueellisia eroja ja voi johtaa pahimmillaan oikeudenmukaisuuden tunteen rapautumiseen. Vastaavasti näyttää siltä, että säästöistä kohtuuttoman suuren taakan joutuu kantamaan heikoimmassa asemassa olevat ihmiset.

Säästöjen ei pitäisi olla itsetarkoitus vaan valtion menoja olisi arvioitava sen perusteella, mitä panostuksilla voidaan saada aikaan. Esimerkiksi vihreän kasvun investointien tukeminen voi aikaansaada taloudessa moninkertaiset taloudelliset kasvuvaikutukset.

Hallitusohjelmaan sisältyvä investointiohjelma tasa-arvoisemmin koko Suomeen

Hallitusohjelma sisältää 4 miljardin euron kertaluonteisten investointien kokonaisuuden. Tämä on kannatettava esitys, mutta se on kohdennettava nykyistä huomattavan tasa-arvoisemmin koko Suomeen. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan väyläinvestointeihin esitys lupaa neljästä miljardista nolla (0!) euroa. Nyt esitetyt liikenteen hankkeet ohittavat valtakunnallisen väyläverkon investointiohjelman.

Investointiohjelman tulisi sisältää mm. Karjalan radan kunnostamisen Joensuun ja Imatran välillä, kriittisten siltojen paketin sekä kantaverkon ulottamisen itäisimpään Suomeen eli ns. Vaaralinjan rakentamisen. Investointien käynnistäminen pikaisesti parantaisi myös rakennusalan erittäin haastavaa tilannetta.

Perusväylänpitoon ja korjausvelan purkamiseen tulisi käyttää nykyistä enemmän määrärahoja.

Liikenneministeriön hallinnonalalla Itä-Suomen saavutettavuuteen uudessa geopoliittisessa tilanteessa tulisi panostaa vahvemmin: investoitava Karjalan rataan, kriittisiin siltoihin ja perusväylänpitoon

Liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalalla investointihankkeeksi tulisi nostaa Karjalan radan kunnostamisen Joensuun ja Imatran välillä. Väyläverkon investointien on ulotuttava koko maahan ja tieverkkoon on investoitava myös Pohjois-Karjalassa (tällä hetkellä 4 miljardin euron investointiohjelmasta o euroa kohdistuu Pohjois-Karjalaan. Itä-Suomessa siltojen heikko kunto on merkittävä uhka huoltovarmuudelle. Investointiohjelmaan tulisikin sisällyttää merkittävä kriittisten siltojen investointipaketti. Perusväylänpitoon ja korjausvelan purkamiseen tulisi käyttää nykyistä enemmän määrärahoja.

Työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalla energiaratkaisuissa itäisin Suomi huomioitava paremmin, kansallinen aluepolitiikka ajetaan turhaan alas

Energiaratkaisuissa valtiolta tarvitaan nopeita ratkaisuja itäisimmän Suomen kysymykseen. Helpoin reitti olisi mahdollistaa tuulivoiman rakentaminen nykyistä laajemmin myös itäisimpään Suomeen. Mutta mikäli tässä ei kyetä nopeasti etenemään, tulisi valtion turvata tasavertaiset kehittymisen mahdollisuudet panostamalla kantaverkon kehittämisessä ns. vaaralinjan rakentamiseen Kainuusta Pohjois-Karjalan kautta Etelä-Karjalaan. Joka tapauksessa ratkaisun avaimet koko Suomen kehittämisestä ja energiaratkaisusta ovat valtion käsissä: kun tutkavaikutusten takia tuulivoimassa ei ole edetty ja itäisin Suomi hoitaa koko Suomen puolustusta, miten valtio huolehtii tasavertaisista kehittämisen mahdollisuuksista myös itäisimmän Suomen osalta. Tämä on iso yhdenvertaisuuskysymys ja toisaalta estää toistaiseksi koko maan kehittämispotentiaalin hyödyntämistä.

Koulutus- ja osaamisperusteiseen maahanmuuttoon tulisi panostaa nykyistä vahvemmin.

Turvallisuus ja huoltovarmuus korostuvat pääministeri Orpon hallituksen hallitusohjelmassa. Niiden alueellinen ulottuvuus konkretisoituu kehittämistoimenpiteinä eri puolilla maata. Itä-Suomen kannalta keskeistä on Itäisen Suomen vision toimenpiteet, joiden riittävä resurssointi on turvattava.

Maakuntien omaehtoisen kehittämisen rahoitus (AKKE) tulee sisällyttää valtion budjettiin jatkossakin. Valtion budjetissa se on poistettu kokonaan.

Nk. CBC-AKKE- rahoitus tulee suunnata täysimääräisenä niille raja-alue maakunnille, joille se oli tarkoitettu. CBC-AKKE on se kansallinen vastinrahoitus, joka oli jo varattu budjetissa Venäjän kanssa tehtävien CBC-ohjelmien toteutukseen. Nyt valtion budjetti sisältää vain 16 miljoonaa euroa varatusta 48 miljoonasta eurosta eli 32 miljoonaa on mennyt säästöihin.

ELY-keskukset menetetään ja samalla valtion näiden tehtävien aito läsnäolo vaarannetaan turhaan Pohjois-Karjalan tavoin monessa maakunnassa.

Valtiovarainministeriön hallinnonalalla kuntien eriarvoistuminen uhkaa kasvaa kestämättömäksi

Kuntien eriarvoistuimen uhkaa kasvaa lähivuosina kestämättömäksi, mikä uhkaa tasavertaista mahdollisuutta tarjota palveluja koko maassa. Erityisesti Pohjois-Karjalan kunnat ovat ajautumassa vaikeaan tilanteeseen johtuen rajuista valtionosuuksien vähentämisistä koko maahan nähden. Käynnistyvässä valtionosuusuudistuksessa on huomioitava erilaistumiskehitys.

Valtion talousarvion momentin 28.90.30 (valtionosuus kunnille peruspalvelujen järjestämiseen) määrärahaa tulee lisätä niin, että kuntien harkinnanvaraisen korotuksen osuutta 10 M€ voidaan korottaa merkittävästi (noin 50 M€). Kuntien talousvaikeudet tulevat merkittävästi kasvamaan julkisen talouden suunnitelman vuosina 2024–2027. Lisäksi tulee harkita ko. määrärahalle omaa momenttia niin, ettei sitä enää vähennetä varsinaisten valtionosuuksien määrärahasta.

TE-palvelut siirtyvät kuntien vastuulle vuoden 2025 alusta lähtien. Valtionosuusjärjestelmän kriteerejä on muutettava niin, että työttömyyden kuntakohtaiselle tasolle määritetään esitettyä suurempi painoarvo.

Verotulojen tasausjärjestelmää on korjattava niin, että tuuli- ja aurinkovoiman tuoma valtionosuuksien hyöty voimalaitoskunnille tasataan oikeudenmukaiseksi. Nyt Itä-Suomen kunnat jäävät paitsi ilman paljon kaivattuja verotuloja, myös menettävät verotulojen tasausjärjestelmän kautta valtionosuuksia.

Hallitusohjelman mukainen kiinteistöverotuksen uudistus on toteutettava niin, että huomioidaan kompensaatiot maan eri kuntien kesken. Muuten kuntien veropohjan erot kasvavat selvästi ja eriarvoistuminen kohtuullisen verotason turvaamiseksi heikkenevät.

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan CAP kansallisen rahoituksen leikkaus peruttava, leikkaus suurentaa turhaan Suomen EU-maksuosuutta

CAP kansallisen rahoituksen leikkaus peruttava CAP 2023-2027 suunnitelman toimeenpanoon kohdistuvat kansallisen rahoitusosuuden leikkaukset vaarantavat huoltovarmuuden kriisitilanteessa. Leikkaukset eivät tuota säästöä, sillä ne suurentavat Suomen EU-maksuosuutta EU-rahoituksen saannin pienentyessä suhteessa kansallisen rahoituksen leikkaukseen.

Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla hyvinvointialueiden yhdenvertaisuus turvattava ja kustannustenhillintään panostettava, sosiaaliturvan leikkaukset kohdistuvat kohtuuttomasti heikoimmassa asemassa oleviin

Hyvinvointialueiden rahoituksen valuvirheet on korjattava. Nyt ns. edelläkävijämaakuntien kunnat joutuvat maksamaan palkkaharmonisoinnin kustannukset, kun taas uudistusta viivyttäneille valtio maksaa kustannukset täysimääräisesti. Hyvinvointialueiden rahoituksen tulee perustua palvelutarpeeseen.

Kustannustenhillintään tulee keksiä uusia ratkaisuja. Keskeisiä keinoja ovat mm. hyvinvointialueiden houkuttelevuuden lisääminen työnantajina sekä ratkaisut paisuneiden ostopalvelujen pienentämiseksi.

Sosiaaliturvan leikkaukset kohdistuvat kohtuuttomasti kaikkein heikoimmassa asemassa oleviin. Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2024 sisältää lukuisia sosiaaliturvaa koskevia leikkauksia, jotka uhkaavat lisätä paitsi kansalaisten myös alueiden välistä eriarvoisuutta. Mikäli jokin väestöryhmä menettää uskonsa yhteiskunnan oikeudenmukaisuuteen, tämä voi johtaa väestön kahtiajakautumiseen ja seurauksena voi olla jopa yhteiskunnan perusturvallisuuden järkkyminen.

Ympäristöministeriön hallinnonalalla metsähallituksen luontopalveluiden leikkaus vaikuttaa kielteisesti luontomatkailuun
Metsähallituksen luontopalveluiden leikkaus vaikuttaa kielteisesti kansallispuistojen, kuten Kolin, ja retkeilyalueiden kunnossapitoon. Tällä on negatiivisia vaikutuksia luontomatkailuun ja kansalaisten hyvinvointiin, joten esitetyt 8 miljoonan euron säästöt ovat erittäin huonosti kohdennettuja.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan panostukset tutkimukseen ja koulutukseen kannatettavia
Opetus- ja kulttuuriministeriön panostukset tutkimukseen ja kehittämiseen sekä koulutukseen ovat kannatettavia. Hallinnonalan resurssoinnissa onkin parhaiten turvattu koko maan kehittäminen.

Sisäministeriön hallinnonalalla turvallisuusmäärärahat hyvällä tasolla
Turvallisuusmäärärahat ovat valtion talousarviossa kohtuullisen hyvällä tasolla. On huolehdittava siitä, että rajamaakuntiin kohdennetaan riittävät resurssit.

Talousarvion kokonaisvaikutukset Pohjois-Karjalalle kohtuuttomia: resurssit viedään sekä alueelta että sen heikoimmassa asemassa olevilta asukkailta
Hallituksen esitys valtion talousarvioksi ei huomioi Itä-Suomen jo ennestään haasteellisen aseman merkittävää heikentymistä. Itä-Suomen haastavat olosuhteet kärjistyvät Pohjois-Karjalassa: geopoliittisen tilanteen muutoksesta johtuen aiemmin mahdollisuuksia tuonut sijainti rajamaakuntana on muuttunut suljetun rajan ja kasvavien haasteiden leimaamaksi. Sijainnista on tullut enenevissä määrin haitta. Vaikea tilanne edellyttää konkreettisia panostuksia itäisen Suomen kehityspotentiaalin lunastamiseen. Tämän pitää näkyä myös valtion talousarviossa.

Venäjän hyökkäys Ukrainaan toi mukanaan ongelmia Pohjois-Karjalan vientiteollisuudelle, matkailulle ja energiasektorille. Muuttunut tilanne on merkinnyt huomattavaa haastetta Pohjois-Karjalan taloudelle. Maakunnan teollisuuden viennistä 10 % meni Venäjälle, osuus oli kaksinkertainen koko maahan verrattuna ja tarkoittaa käytännössä yli 1 000 työpaikkaa. Vientituotteet eivät enää pääse Saimaan kanavan kautta maailmalle, mikä merkitsee korkeampia vientikustannuksia mm. metsäteollisuuden tuotteille. Venäjä on ollut Suomen tärkein puun tuontimaa. Ennen rajan yli tuotiin paljon energiapuuta, nyt tuonti on pysähtynyt ja korvaavia raaka-aineita on löydettävä Suomen metsistä ja muilta markkinoilta kalliimpaan hintaan. Matkailu on ollut tärkeä toimeentulokeino ja venäläiset turistit ovat tuoneet kipeästi kaivattua ostovoimaa Suomen alhaisimman tulotason maakuntaan. Ennen koronapandemiaa venäläisiä rajanylittäjiä oli noin 550 000 vuodessa. Kun matkailu ei ole enää sallittu syy

rajanylitykseen, ylittäjien määrä on laskenut 80 % (1-9/2019 - 1-9/2023). Lisäksi kohonnut hinta- ja korkotaso vaikuttaa yritysten toimintaan Pohjois-Karjalassa kuten muuallakin maassa. Yritysten toimintaedellytyksistä ja liikenneyhteyksistä huolehtiminen on tällaisessa tilanteessa välttämättömyys. Hyvin kohdennetut panostukset generoivat kasvua, huonosti valitut säästökohteet vain syventävät ongelmia.

Pitemmällä aikavälillä muuttunut tilanne vaikeuttaa monia olemassa olevia haasteita. Väestön ikääntymisen myötä työikäisten määrä vähenee nopeasti, eläkkeelle jääviä on paljon ja terveydenhuoltopalvelujen tarve kasvaa rajusti. Jo kuluvalla viisivuotiskaudella (2020-2025) työikäisten määrä vähenee Pohjois-Karjalassa yli 5 000 henkilöllä. Koulutus- ja osaamisperusteinen maahanmuutto on tällaisessa tilanteessa mahdollisuus, jossa sijainti on ollut etu. Tästä kertoo se, että maakunnan oppilaitoksissa on ollut noin 900 venäläistä opiskelijaa. Jos kansainvälistä maahanmuuttoa ei pystytä hyödyntämään, yrityksille ei pahimmillaan riitä ammattitaitoista työvoimaa ja yhteiskunnan taloudellinen kantokyky romahtaa. Jos osaavaa työvoimaa ei ole saatavilla, alueen vahvaan osaamiseen ja luonnonvarojen hyödyntämiseen perustuvaa taloudellista potentiaalia ei voida hyödyntää täysimääräisesti. Koulutukseen, työperäiseen maahanmuuttoon ja kotoutumisen tukemiseen on oltava riittävät resurssit.

Geopoliittisen tilanteen muutoksessa on taloudellisen ja sosioekonomisen ulottuvuuden lisäksi kyse paitsi Pohjois-Karjalan ja Suomen, myös koko EU:n tason turvallisuudesta. Myös ihmisten turvallisuuden tunne on heikentynyt. Muuttunut geopoliittinen tilanne vaikuttaa sekä kansalaisiin että yrityksiin monilla toimialoilla.

Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2024 sisältää lukuisia sosiaaliturvaa koskevia leikkauksia, jotka uhkaavat lisätä paitsi kansalaisten myös alueiden välistä eriarvoisuutta. Pohjois-Karjalassa työttömien osuus työvoimasta on maan korkein (elokuussa 12,7 %, koko maan työttömyys 9,4 %) ja käytettävissä olevat tulot maan matalimmat (vuonna 2021 keskimäärin 36 617 euroa, koko maassa 43 523 euroa). Toimeentulotukea saaneissa kotitalouksissa asuvien henkilöiden osuus asukkaista oli vuonna 2022 maan neljänneksi korkein. Talousarvion rahoituksen kohdentamisessa on varmistettava se, ettei väestö joudu eriarvoisen asemaan maan eri osissa.

Pohjois-Karjalan väestörakenteen ikääntymisestä johtuva heikko väestöllinen huoltosuhde lisää sekä sosiaali- ja terveydenhuollon että muiden hyvinvointipalveluiden tarvetta. Hyvinvoinnin haasteina ovat sosioekonomisten ongelmien ja elintapahaasteiden kasautuminen, matala osallisuus, korkea yksinäisyys sekä korkea sairastavuus. Väestörakenne on ikääntynyt, mutta korkea sairastavuus luonnehtii muutenkin maakunnan väestöä. Ikärakenteen vaikutuksesta puhdistettu ikävakioitu THL:n sairastavuusindeksi sai vuonna 2019 kolmanneksi heikoimman arvonsa Pohjois-Karjalassa. Hyvinvointialueiden rahoitus palvelutarpeen mukaisesti on turvattava.

Talousarvioesityksessä Pohjois-Karjalaan kohdistuu kohtuuton kaksinkertainen kuorma: sekä alueellinen epätasa-arvo resurssien suuntaamisessa että kansalaisten epätasa-arvo leikkausten kohdistuessa heikommassa asemassa oleviin. Eri hallinnonaloilta kohdistuvat säästöt kohdistuvat kohtuuttomasti yhteen maakuntaan ja samaan aikaan investointiohjelman panostukset ohjataan muualle.

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto

Markus Hirvonen
maakuntajohtaja

Lisätietoja:
Jarno Turunen, yhteyspäällikkö
jarno.turunen@pohjois-karjala.fi
puh. 0400 818 352

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu. Voitte tarkastaa allekirjoituksen oikeellisuuden kirjaamosta.

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu. Voitte tarkastaa allekirjoituksen oikeellisuuden kirjaamosta.